

Evocació en l'arribada de les seves despulles

Pau Casals retorna a casa

Conèixer la vida de Pau Casals és un autèntic plaer. És apassionant... Cada etapa de la seva vida és curulla de fets enriquidors i situacions extraordinàries. Cada capítol és una nova aventura farcida de circumstàncies insòlites i d'esdeveniments memorables. Cada episodi és una descoberta, una lliçó, un nou motiu d'admiració... Hom arriba a preguntar-se: però, és possible una vida tan intensa?

Es el trajecte d'un home que, sorgit d'una família pobre que viu en condicions precàries, arriba a ser un dels artistes més afluents per totes les nacions i més ben pagats del món. Un artista que toca davant la reina d'Anglaterra, davant el president Roosevelt, davant John F. Kennedy; que és invitat en tres ocasions diferents a l'O.N.U.; que és objecte d'innombrables condecoracions i homenatges. I malgrat això, no deixa de ser en cap moment de la seva vida aquell mateix home de sempre, senzill, amable, amic de tots; ni oblida mai els seus orígens humils, ni es deixa guanyar per l'ansia de fama, per l'ambició; és aquell mateix home que sempre surt en defensa dels marginats, dels oprimits i que lluita incansablement per la llibertat.

Tot això és el que ens fa situar Pau Casals en la seva doble vessant de músic i home. No és només el geni musical, no és només el violoncel·lista únic qui ens atreu; és també l'home, amb la seva personalitat extraordinària, amb la seva conducta inesborrable.

Solidari amb el seu poble

És l'home, l'anhel de llibertat del qual, el porta a negar-se a actuar davant del propi Hitler i a la Itàlia de Mussolini, i el porta a rebutjar —en protesta per la guerra del Vietnam— un gran banquet d'homenatge ofert pel President Johnson.

I és aquesta ànsia de llibertat la que fa que, quan les potències guanyadores de la segona guerra mundial comencen a fer pactes amb el general Franco, oblidant així les seves anteriors promeses, Pau Casals prengui aquella decisió que serà una de les més doloroses de la seva vida: no actuar als països que contribueixin a mantenir Franco al poder.

Convé aturar-se en aquest punt perquè és un moment dramàtic en la seva vida però d'una dignitat sublim. L'insigne doctor Trueta va poder ser testimoni de la contrarietat de Pau Casals en assabentar-se'n —després de ser rebut aquest per la família reial anglesa i de parlar amb ministres de la corona dels problemes de Catalunya— de quina seria la postura de les potències envers l'Estat Espanyol. I així ho explica en les seves Memòries: ... *el vam trobar en un estat d'excitació extraordinària... Eixugant-se la suor del front, en un estat de nerviosisme gran ens va dir: Sabeu el que ens han fet? sabeu el que ens han fet? No faran res per treure en Franco, no faran res per treure en Franco, Ja us ho dic, és increïble però és així: el deixaran i l'ajudaran, es quedarà allà i la pobra Catalunya nostra restarà trossejada. Quina traïció, quina cosa! És el col·lapse de la meua vida! He perdut les il·lusions!*

Era lògica aquesta reacció de Pau Casals si tenim en compte

que poc abans i en una carta adreçada al mateix Josep Trueta expressava la seva eufòria per la victòria dels aliats i donava com a fet el restabliment de les llibertats a Espanya i el seu retorn a Catalunya, dient: *Visca Catalunya! Sí, aviat ens podrem abraçar a casa nostra. A mesura que s'acosta aquest inefable moment, em sento el desig i la impaciència, al punt de no poder pensar en res més. És per això que abans de fer plans de viatge per Europa sento l'absoluta necessitat de retornar a Catalunya a veure els meus i la meua casa de Sant Salvador.*

La decepció és profunda. I cal saber com n'era d'admirat i honorat Pau Casals en tants i tants països —especialment a Anglaterra— per entendre què representà per a ell aquella resolució que la pren precisament quan ja és considerat unànimement el millor violoncel·lista del món, en el moment de la seva màxima popularitat.

És llavors quan podem adonar-nos d'aquesta doble magnitud de la qual parlàvem abans, la de músic i la d'home: *Un artista —diu— no pot mai separar-se de la seva condició humana i oblidar la seva responsabilitat envers la societat.* I Pau Casals, com a home i com a català, no pot ni vol sentir-se insolidari amb el seu poble que es troba oprimat per la dictadura: *Resultava increïble —diu Casals— que el poble espanyol —el veritable poble que havia agafat les armes per lluitar contra el feixisme— es vegés sentenciat a continuar vivint sota les regles feixistes? Pensava constantment en el desengany de molts dels meus compatriotes i em preguntava si enmig d'aquell desengany, jo tenia dret a ésser un privilegiat. ¿Podia jo acceptar els aplaudiments dels concerts i els premis que m'atorgaven mentre ells patien tal infortuni? Si ho acceptava, on seria la solidaritat?*

Les pressions que Pau Casals rep de tot arreu perquè canviï la seva decisió són enormes. Rep ofertes de contractes fabuloses de diferents països del món. Inclús rep un xec en blanc firmat perquè ell hi posi la quantitat que vulgui, per donar una gira als Estats Units. Ho refusa tot. Res no li fa canviar d'actitud. Josep M.ª Corredor, en el seu llibre *Converses amb Pau Casals* publicat el 1967 deia: *Si Casals no hagués escollit la veu del silenci, els concerts que podria donar actualment constituïrien una apoteosi. L'aparició a l'escena d'aquest ancià —que mig segle endarrera ja era considerat com el primer intèrpret de la seva generació— provocaria l'entusiasme delirant dels auditors. Pots ser cap altre artista no hauria conegut, en el passat i en el present, un crepuscle tan gloriós.*

La música al servei del poble

Hem dit que Pau Casals mai no oblidà els seus orígens humils ni es deixà temptar per les adulations de la classe social més alta. Però és que a més no podia tolerar que la música fos patrimoni exclusiu de les classes privilegiades i que els obrers i les classes socials més baixes se'n mantinguessin al marge.

Ell veia que els obrers no hi tenien accés perquè els seus sous no ho permetien i perquè en els concerts es quedaven acomplexats davant l'exhibició de luxe de la gent que els freqüentava. I per evitar això i després de batallar-hi molt va crear l'Associació Obrera de Concerts, una societat musical administrada pels mateixos obrers. Per pertànyer-hi era indispensable viure del fruit del propi treball i no cobrar més de 500 pessetes mensuals, la quota era només de 6 pessetes a l'any.

L'Associació fou un èxit. Al cap de dos anys els socis ja eren 3.500. Aviat l'Associació tingué una biblioteca, una escola de música, un cor, una orquestra —formada únicament per obrers— i inclús una revista —*Fruïcins*— que era el portaveu de l'entitat i que estava dirigida per ells mateixos. Molt aviat, branques de l'Associació i grups corals afiliats es varen estendre per tot Catalunya.

Durant 10 anys (1926-1936) els obrers socis de l'Obrera pogueren escoltar nombroses obres simfòniques, corals, de cambra i pogueren veure actuar orquestres de gran prestigi, intèrprets de categoria mundial. El resultat de l'Associació fou tan meritori que pedagogs de diferents contrades d'Europa i Amèrica varen

Una gran ànsia de llibertat i estima pel seu poble. (Foto: Arxiu).

venir a Catalunya per estudiar-ne el seu funcionament i implantar-ho als seus respectius països.

L'entusiasme dels obrers per la música era increïble. Molts d'ells quan sortien de la fàbrica, vestits encara amb la granota blava del treball, anaven directament a les reunions de l'entitat i allà es posaven a discutir fervorosament sobre la música de Mozart o la de Bach, sobre el concert per a violí de Beethoven o la simfonia n.º 1 de Brahms. Pau Casals, amb el seu esforç, amb la seva tenacitat, havia aconseguit allò que ara ens sembla tan difícil: que la música fos veritablement patrimoni de tothom.

Aquell discurs a l'O.N.U.

Hi ha episodis de la vida de Pau Casals que són pàgines de la nostra història col·lectiva. N'hi ha un especialment memorable i que nosaltres no hem pogut conèixer fins fa poc i encara gràcies al film d'Antoni Ribas *Catalans Universals*. És el discurs que ell va fer a l'O.N.U. l'última vegada que hi va anar.

Era el 24 d'octubre de 1971. Pau Casals tenia 94 anys i havia estat convidat pel secretari general U Thant per a lliurar-li la Medalla de La Pau de les Nacions Unides i perquè dirigís l'Himne a la Pau (himne a les Nacions Unides) compost pel propi Casals.

La seva esposa, Marta Montañez, explicava fa poc a la premsa: *El Mestre intuïa ja el final de la seva vida i sabia que no tornaria més a aquell hemicicle. Allà, davant de tot el món, va voler plasmar allò més profund que portava dintre seu, allò més profund que portava d'amor a la pàtria.*

En efecte, Pau Casals, una vegada interpretat l'himne i després d'haver rebut la Medalla de la Pau, va dir pausadament però amb fermesa:

La pau ha estat sempre la meua més gran preocupació. Ja en la meua infantesa vaig a aprendre a estimar-la. La meua mare —una dona excepcional, genial—, quan jo era noi, ja em parlava de la pau, car en aquell temps també hi havia moltes guerres.

A més a més, jo sóc català... Avui Catalunya són unes províncies d'Espanya. Però, què ha es-

tat Catalunya? Catalunya ha estat la nació més gran del món. Els diré el perquè: Catalunya va tenir el primer Parlament molt abans que Anglaterra. I fou a Catalunya on hi hagué les primeres Nacions Unides.

Totes les autoritats de Catalunya es varen reunir el segle XI a Toluges —una ciutat avui de França, però aleshores de Catalunya— per parlar de pau. En el segle XI! Pau al món i contra, contra, contra les guerres. Contra el que d'inhumà tenen les guerres. Això era Catalunya...

Per això les Nacions Unides que es dediquen únicament a l'ideal de la pau estan en el meu cor. I tot el referent a la pau va directament al meu cor... I'estic tan content i commogut d'estar aquí amb vostès...

Emocionat, va abraçar a U Thant, mentre els representants de tots els països aplaudien apassionadament aquestes senzilles paraules.

A continuació dirigí dos concerts de Bach i ja al final agafà el violoncel: *No he tocat en públic des de fa molt temps —digué—. Però avui ho he de fer (forts aplaudiments). Tocaré una peça del folklore català que se'n diu El cant dels ocells. Els ocells, voleiant pel cel, per l'espai, canten: pau, pau! I és una melodia que Bach, Beethoven i tots els grans haurien admirat i estimat. I, a més, és l'ànima del meu país, Catalunya.*

Allà, on en aquell moment era centrada tota l'atenció mundial, Pau Casals interpretava el cant d'enyorança d'un expatriat, expressant així tot el dolor de l'exili, tota la nostàlgia que sentia de Catalunya.

L'emotiu acte fou retransmès per la televisió a tot el món. A molts països i, degut a l'impacte que causà, varen haver de tornar-ho a retransmetre en diferit dues vegades més. No cal dir que Espanya fou una excepció.

Els representants espanyols a l'O.N.U. inclús abandonaren la sala després de parlar Casals. I aquí, l'acte fou silenciós per tots els mitjans informatius de l'estat. I així, mentre milions de persones dels cinc continents pogueren ser testimonis directes d'aquell memorable acte, aquí, a Catalunya, el seu propi país, ningú se'n va poder assabentar; el franquisme ens ho amagà tot.

El franquisme destructiu

El franquisme ens privà de Pau Casals, ens privà de tenir-lo entre nosaltres, ens privà de conèixer-lo. I en privar-nos d'ell, ens privà a la vegada de tot el que ell comportava: l'ambient musical, el nivell cultural, la seva tasca envers els obrers; ens privà que Barcelona fos una capital mundial de la música, on hi intervinguessin les millors orquestres, els millors intèrprets. El franquisme esfondrà l'Orquestra Pau Casals, esfondrà l'Associació Obrera de Concerts. Els feixistes ho esclafaren tot. No volgueren ni que quedés un sol record d'ell; la placa de l'*Avinguda de Pau Casals* de Barcelona fou tret i canviada pel nom d'un militar que s'alçà contra el poble.

I tot això no era només un atac contra Pau Casals, com a home, com a nacionalista, com a defensor de la llibertat, sinó que era un atac contra la cultura. Seguien així la mateixa actitud dels nazis, de Goering: *Quan sento el mot cultura ja trec la pistola*, o de Millán Astray: *Mori la intel·ligència*. És el franquisme analfabet, incivilitzat i salvatge; el franquisme d'un Queipo de Llano que

deia: *Aquest Pablo Casals! Els explicaré què li faria si un dia el tingués al meu davant. Acabaria amb les seves ànsies d'agitador. Li tallaria els braços —els dos— fins als colzes.*

El franquisme volgué ignorar Pau Casals fins el final. Quan es va morir, el 23 d'octubre de 1973, la televisió li dedicà una mica més de mig minut. Mentre, a Puerto Rico, el govern li decretà honors de cap d'Estat i es declararen tres dies de dol nacional, amb les banderes a mig pal a tot el país.

Després de 40 anys d'anti-cultura, ens han deixat un panorama cultural desolador. Quant temps hem perdut! Quant de mal ens han fet! Però ara que les despulles de Pau Casals tornen a casa seva, el millor homenatge que podem fer al català més universal de tots els temps, és pensar que encara som capaços de reconquerir la nostra identitat nacional i de treballar per recuperar pas a pas aquell esperit cultural d'abans de la guerra que era exemple modèlic per al món. Quin gran repte tenim al davant!

JOAQUIM ALOY I BÖSCH